प्रतिनिधिर्भवत्येव । दीक्षितस्य पयआदिके व्रतेऽपि प्रतिनिधिर्भवति · व्रतं क्षे-
वेत्येवकारस्येष्टाशनस्तुतिपरत्वेन व्रतप्रतिनिधिव्युदासपरत्वाभावात् । यदा मुख्य-
द्रव्यालाभे प्रतिनिधिभूतं द्रव्यान्तरं गृह्यते यथा अग्नीषोमीयछागाभावे मेषः
यथा वा परिक्रयादौ वासोगवादीनामलाभे द्रव्यम् तदा अग्नीषोमाभ्यां छाग-
स्येत्यादौ वासोऽसि गौरसीत्यादौ च मुख्यद्रव्यवाचिशब्दस्याविपरिणामोऽनूह
एव कार्यः · न तु छागस्येत्यस्य स्थाने मेषस्येत्यादि विपरिणतरूपं प्रयोज्यम् ·
यत्र पुनर्जात्यन्तरं विहितं भवति तत्र विपरिणामो भवत्येव यथा ऐन्द्रो वृष्णिः
षोडशिनीत्यादौ (१. ८. ४.) । तथा सोमाभावे पूतीकेषूपात्तेष्वपि अंशुरंशुष्टे देव
सोमेत्यादौ सोमशब्दश्च प्रयोज्यो न पूतीकशब्दः पूतीकानामपूर्वविध्यभा-
वात् । तथा पश्वादौ पृषदाज्यसाधनकेष्वनुयाजेषु सत्स्वपि देवा आज्यपा इत्यत्रा-
ज्यशब्दस्यानूह एव आज्यस्यैव कर्बुरस्य पृषदाज्यशब्दवाच्यत्वेन द्रव्यान्तरत्वा-
भावात् । तथा व्रीहिभिर्यजेत यवैर्यजेत । तथा आग्रयणे द्यावापृथिवीययागे
पुरोडाशेनाज्येन वा यजेत । तथा सरस्वत्यै चतुर्थोऽतिरात्रो मेषी वेत्यादौ (१. ८. ५-६.)
वैकल्पिकद्रव्यविधाने समविकल्पत्वादन्यतरेण कर्मणि प्रारब्धे सति येन द्रव्येण
कर्मारब्धं तस्य नाशदोषादौ जाते पश्चात्तज्जातीयद्रव्यालाभे वैकल्पिकं द्रव्यान्तरं
नोपादेयमेव किंतु येनारब्धं तत्सदृशमेव प्रतिनिधित्वेनोपादेयम् · अतो व्री-
हिभिः कर्मण्यारब्धे व्रीहिषु विनष्टेषु व्रीह्यन्तरालाभे सति व्रीहिसदृशान्नीवारा-
दीनुपादाय कर्म समापनीयम् · विकल्पेन विहिता अपि यवा नोपादेयाः · एवं
वै सर्वं वैकल्पिके व्यूह्यम् । एवं व्रीह्यभावे नीवारैः प्रयोगे प्रारब्धे नीवारेषु
विनष्टेषु कथंचिद्व्रीहिप्राप्तौ सत्यां व्रीहिभिरेव अप्राप्तौ च व्रीहिसदृशैरेव कर्म
समापनीयम् न नीवारसदृशैः नापि वैकल्पिकैर्यवैः । यत्र मुख्यद्रव्येण प्रयो-
जनसिद्धिर्न भवति प्रतिनिधिद्रव्येण च भवति तदा मुख्यद्रव्यमनादृत्य प्रतिनि-
धिनैव कर्म कर्तव्यम् · यथा पुरोडाशनिष्पत्त्यर्थं व्रीहय उपादीयन्ते ते च न
पुरोडाशनिष्पत्तिसमर्थाः नीवाराश्च पुरोडाशनिष्पत्तिसमर्था विद्यन्ते तदा व्री-
हीननादृत्य नीवारैरेव पुरोडाशो निष्पादनीयः । अथ यदा नैर्ऋतः परिवृत्त्यै [1]

[1] °वृत्यै १. २. ३.